

Blijft de Belgisch-Britse liefde eeuwig bestaan ?

Rik Coolsaet

Bespreking van: P. Deloge, *Une coopération difficile: Belgique et Grande-Bretagne en quête de sécurité à l'aube de la guerre froide*. Brussel, Koninklijk Legermuseum, Centrum voor Militaire Geschiedenis, Bijdragen, 2000: 34, 395 pp.

Geschiedenis herbergt talloze mythes. Doorgaans zijn ze ook erg taai. Historici mogen dan al doorwrochte boeken hebben geschreven die de grond waarop zulke mythes bloeien, hebben omgeploegd, ze blijven bloeien in pers en media, in vulgariserende boeken en in ministeriële toespraken.

De diplomatieke geschiedenis vormt daarop geen uitzondering. Ook hier tieren mythes welig, tegen beter weten in. Een daarvan betreft de historische vriendschap tussen België en Groot-Brittannië. Voor wie zonder geheugen door het leven gaat, bestaat er tussen beide landen een oeroude vriendschap die terugreikt tot de eerste dagen van het Belgische koninkrijk, versterkt door de onbaatzuchtige hulp die Londen in de vorige eeuw tot tweemaal toe aan België verstrekke toen het werd aangevallen – getuige de talrijke Britse militaire kerkhoven in ons land. De mythe zegt ook dat die vriendschap ergens bij het begin van het vorige decennium eenzijdig werd opgezegd toen de Belgische regering weigerde in te gaan op een Britse vraag om wapentuig aan de vooravond van de Golfoorlog van 1991.

Dat verhaal is wat het is: een mythe. Het verhaal van de Belgisch-Britse betrekkingen is er een van vallen en opstaan. Wrijvingen, meningsverschillen en wederzijdse hekel volgen op momenten van samenwerking, nauwe banden en politieke vriendschap, tegen een achtergrond van dikwijls fors uiteenlopende beleidsvisies. Uit het wetenschappelijk onderzoek weten we thans dat Londen er ooit aan gedacht heeft een Belgische koning van zijn troon te stoten, dat de Britse regering het idee niet ongenegen was om ons land te splitsen en dat *Her Majesty's government* niet gearzeld heeft Brussel bijwijlen bewust te manipuleren.

Wat niettemin overeind bleef was de nauwe Belgisch-Britse vriendschap op het einde van de tweede wereldoorlog. De Belgische regering in ballingschap, uit dankbaarheid voor de gastvrijheid die ze had genoten tijdens de oorlog, voerde een actieve campagne voor een West-Europese entente en zweerde enkel bij Groot-Brittannië om hiervan de leiding te nemen. Londen moge dan al niet zijn ingegaan op die Belgische uitnodiging, toch zou ons land – zo werd lang beweerd – tot ver in de jaren 70 een uitgesproken Britsvriendelijk beleid voorstaan. Pascal Deloge heeft nu ook aan deze mythe een einde gemaakt. In een tien jaar durend doctoraal onderzoek onder leiding van Michel Dumoulin en gestoeld op omvangrijk bronnenmateriaal, heeft hij nauwkeurig het opbloeien en verwelken van de Belgisch-Britse vriendschap tussen 1944 en 1951 te boek gesteld. Het resultaat is een nauwgezette schets van de Britse steun bij de wederopbouw van het Belgische leger en van de Belgisch-Britse traktaties betreffende de deelname aan de bezetting van Duitsland na afloop van de tweede wereldoorlog.

Hoewel het panorama niet zo wijs is als het doctoraal onderzoek van Luc De Vos destijds over de Belgische militiewetgeving tussen 1830 en 1914, kan het werk van Deloge in zekere zin beschouwd worden als een complement op dat van De Vos voor de periode na de tweede wereldoorlog. Vooral de Duitse bezettingsperikelen lezen als een roman en stellen een vrijwel onbekende episode van de Belgische diplomatieke geschiedenis te boek, met ondermeer de tragikomedie tussen de Belgen en de Britten naar aanleiding van de gedwongen verhuis van generaal Piron uit zijn hoofdkwartier in Bonn om plaats te maken voor de nieuwe West-Duitse autoriteiten. Dat de Britten op zeker moment opperden om de eigenzinnige Belgische oorlogsheld *manu militari* uit zijn residentie te verjagen, mag dan al toegeschreven worden aan een wanhopige Britse militair, de episode illustreert overduidelijk dat het geen peis en vree was tussen Belgen en Britten in die dagen.

Ronduit fascinerend is de interactie die Deloge beschrijft tussen binnenlandspolitieke tegenstellingen en diplomatieke consequenties. Zijn beschrijving van de manier waarop de Leopoldisten Groot-

Brittannië associeerden met hun socialistische tegenstanders in de Koningskwesitie en het ministerie van defensie de toenaderingspolitiek van het ministerie van buitenlandse zaken tot Groot-Brittannië doorkruist, is zonder meer magistraal te noemen.

Pascale Deloge beschrijft daarbij op een originele manier hoe de sterke anti-Duitse en anti-Britse inspiratie van de katholieke rechterzijde hand in hand gingen. Hij verbindt dit vervolgens met de verwerping door deze rechterzijde van Spaaks West-Europese ententepolitiek en de optie voor een meer 'soevereinistische' buitenlandse politiek, zoals die iets later tot uiting zou komen in de homogeene katholieke regeringen tussen 1950 en 1954. Het illustreert ten overvloede de stelling dat wie de buitenlandse politiek van een land neerschrijft, aan de ommezijde ervan de binnenlandspolitieke situatie moet blootleggen.

Nieuw licht werpt Deloge ook op het Belgische dilemma inzake de te voeren bezettingspolitiek in Duitsland. Aan de ene kant wenst België geen echte bezettingsautoriteit te zijn, omdat het hierdoor verantwoordelijk zou worden voor het beheer en de ravitaillering van 'zijn' zone, maar tegelijkertijd verwerpt het niettemin de onderschikking van de Belgische subzone, gelegen in de grotere Britse bezettingszone, aan de Britse bezettingsautoriteit. Het was nauwelijks bekend hoezeer sommigen in België – het ministerie van defensie, de katholieke rechterzijde met name, maar zij niet alleen – van oordeel waren dat de Britten het lot van de Duitsers belangrijker achtten dan de gevoeligheden en de belangen van hun Belgische bondgenoten. Wat Deloge hierbij echter iets te weinig uit de verf laat komen is de contradictie tussen deze (anti-Duitse en anti-Britse) houding en het officiële Belgische Duitslandbeleid dat vanaf 1946 gericht was op de inschakeling van Duitsland in een grotere (West-) Europese entente als gevolg van de klassieke 'sens belge des affaires'.

Deze laatste bemerking wijst op een minder geslaagd aspect van dit werk. Het wetenschappelijk onderzoek, zowel in eigen land als in het buitenland, is op sommige punten verder gevorderd dan Deloge lijkt te weten. Dat geldt bijvoorbeeld voor het Britse kat-en-muisspel met de regering-Pierlot in 1940 waarbij gebruik werd gemaakt van de aanwezigheid, in Londen, van een potentieel alternatieve Belgische regering in ballingschap onder leiding van Jaspar en Huysmans. Hoe deze chantage afkleurde op de houding van, met name, Paul-Henri Spaak, is elders onderzocht, maar hierover lezen wij bij Deloge niets. Een opvallender lacune betreft de visie op de Sovjetunie in die dagen. Het is intussen geweten dat Paul-Henri Spaak – evenmin als bijvoorbeeld de Amerikaan George Kennan of zijn Britse collega Ernest Bevin – nooit echt vrees heeft gekoesterd voor een Russische militaire aanval op Europa. Zijn beruchte toespraak in het Parijse *Palais de Chaillot* in september 1948 ('Nous avons peur') moet, zo weten we nu, met een flinke korrel zout worden genomen, wat Spaak ook moge beweren in zijn mémoires (Deloge merkt overigens elders terecht op dat diens mémoires aanwijsbare lacunes bevatten).

De bemerking slaat ook op andere passages, zoals bijvoorbeeld bij Deloge's beschrijving van de Britse politiek ten aanzien van respectievelijk West-Europa en de Verenigde Staten. Het is niet juist, zoals hij herhaaldelijk beweert, dat Londen onder Bevin tot aan de oprichting van de NAVO gestreefd heeft naar een derde blok tussen het communistische Rusland en het kapitalistische Amerika. In werkelijkheid heeft Ernest Bevin vrij vroeg (en definitief vanaf eind 1947) geopteerd voor een Atlantisch Europa, omdat hij – net zoals Winston Churchill – van oordeel was dat Groot-Brittannië enkel in een junior partnership met de Verenigde Staten in staat zou zijn om enig gewicht in de schaal van de internationale politiek te werpen. Onder Bevin voerde Groot-Brittannië doelbewust dubbelspel gespeeld heeft: hij gaf aan de overige Europese landen, waaronder België, de indruk te streven naar een West-Europees wederzijds-bijstandsverdrag rond Parijs en Londen, terwijl hij dit verdrag in feite enkel beschouwde als een tactisch opstapje naar een Atlantische Alliantie. Washington had Bevin, die zijn Amerikaanse collega eind 1947 voor het eerst gepolst had over een Atlantische 'federatie' immers te verstaan gegeven dat voorafgaandelijk de West-Europeanen maar het bewijs moesten leveren onder elkaar militaire afspraken te kunnen maken vooraleer Washington zich zou engageren in een Atlantisch pact. Op precies hetzelfde moment dat de Britten samen met hun West-Europese bondgenoten het Verdrag van Brussel ondertekenden, vergaderden zij in het geheim met de

Amerikanen en de Canadezen voor de binding van de Verenigde Staten aan Europa. Dat Spaak gemanipuleerd werd, heeft hij nooit geweten.

Deloge erkent bij herhaling dat in de Belgisch-Britse relaties niet de veiligheidsdimensie, maar de economische dimensie doorslaggevend was. Door zich te concentreren op de veiligheidspolitiek verwaarloost hij echter tegelijkertijd iets te zeer de niet-militaire component van deze bilaterale relaties. Dat maakt zijn interpretatie van sommige episodes soms iets te ontoereikend. Deloge merkt bijvoorbeeld, terecht, op dat de Belgisch-Britse relaties afkoelen naarmate de Belgisch-Amerikaanse relaties opwarmen. Hij situeert het begin van dat proces in 1949. In feite had het proces van ontrafeling van de Belgisch-Britse 'vriendschap' zich reeds een jaar eerder ingezet als gevolg van uiteenlopende Belgische en Britse inschattingen inzake de doelstellingen achter het Marshallplan. Tussen beide landen bestond van bij het begin een meningsverschil. De Belgen hoopten via het plan de economische integratie van West-Europa te stimuleren, wat door Londen werd verworpen. Beide visies botsten frontaal toen Paul-Henri Spaak zich voorgenomen had het hoofd te worden van de Organisatie voor Europese Economische Samenwerking (OEES), die moest toezien op de besteding van de Marshallgelden.

Spaak had hierbij de Amerikaanse steun, vanuit beider belang om, gebruikmakend van het Marshallplan, de onderlinge Europese samenwerking te stimuleren. Vanaf de oprichting van de OEES in april 1948 ontwikkelde er zich tussen Spaak en de Amerikaanse verantwoordelijken van het Marshallplan een nauwe band met het oog op. Beiden streefden ernaar deze organisatie uit te bouwen als de motor van de Europese integratie door de versterking van de rol en de autonomie ervan ten opzichte van de West-Europese landen. Eén van de middelen die sommige Amerikaanse verantwoordelijken daartoe overwogen, was de benoeming van Spaak zelf tot directeur-generaal van de OEES. In augustus 1949 signaleerde Spaak dat hij interesse had voor het aanbod, zowel om persoonlijk redenen als omdat dit hem in staat zou stellen afstand te nemen van de Belgische politiek, die verlamd werd door de Koningskwestie. Hij botste evenwel op de formele tegenkanting van Groot-Brittannië. Deloge laat uitschijnen dat het de Britten enkel te doen is om de in hun ogen cruciale rol van Spaak voor de stabiliteit van het door de Koningskwestie geteisterde België. Dat is slechts de helft van de waarheid. Londen vreesde vooral dat de benoeming van een persoonlijkheid als Spaak de politieke rol van de OEES te zeer zou versterken, wat ten koste zou gaan van de politieke onafhankelijkheid van Groot-Brittannië als van de geprivilegieerde Brits-Amerikaanse relaties. Om die reden werd Spaaks kandidatuur tegen januari 1950 definitief opgeborgen.

Deze tekortkomingen hadden in de boekversie van Deloge's doctoraal proefschrift zeker kunnen gecorrigeerd worden. Maar dat doet niets af van het feit dat Pascale Deloge met zijn *Une coopération difficile* onmiskenbaar een lacune heeft opgevuld in de Belgische diplomatieke geschiedschrijving en een onverwacht nieuw aspect heeft toegevoegd aan de complexiteit van de Belgische binnenlandse politiek ten tijde van de Koningskwestie.

(*Bijdragen tot de Eigentijdse Geschiedenis (Cahiers d'Histoire du Temps Présent)*, november 2003, 12, pp. 269-273)